

Був розкішний, злегка гарячий день жовтня. На підгірках сяяли виноградники золотою жовтявістю, ліси грали на ніжних, рудувато-металічних барвах прив'ялого листя, по селянських городах цвіли всіх родів і кольорів айстри — білі та фіялкові, прості та повні. Брала охота плентатись по селах. Я робив це, попліч із моєю тодішньою милоданкою, впродовж кількох незабутніх радісних днів.

Всюди пахло стиглими виноградними гронами і молодим вином. Усі люди, чоловіки й жінки, були надворі біля збирання винограду або видавлювання соку. Серед стрімких виноградників було видно, як працювали жінки й дівчата в барвистих спідницях і в білих або червоних хустках на голові. Тільки старі люди сиділи перед домами, грілися на сонці, потирали смагли, зморшкуваті руки та величали чудову осінь.

Звичайно, в давніх часах бували зовсім інакші осені! Треба тільки було послухати сімдесятилітників. Вони розповідали про казкові літа, в яких вина було так багато і то, наче мед, солодкого, що сьогодні ніде не трапляється. Треба тільки їм, старикам, дати волю оповідати, і половину казкової вигадки з того відтягти. Як ми матимемо кодісь сімдесят, чи вісімдесят літ, то так само й ми з уявним додатком оповідатимемо про наші минулі роки. В недосяжній далечині вони ввижатимуться нам у несказанній пишноті золота. Нашу вдячність і наші старечі недомагання всю нашу юнацьку тугу вмщуватимемо в наші жагучі спомини.

Ось тепер була також чудова осінь! Ми обидвое молодята бігали навколо із сміхом і, дивуючись усьому, маючи відкриті великі очі на блиск і достатки, на розкішну повноту цілого нашого довкілля, споглядали з висот гір — то радісно викрикаючи, то мовчки — на ба-

гатий зелений Альзас і на спокійну течію вод Райну та проходили навмання лугами та прямо битими дорогами, побравшись за руки й розрадувані, вистрибуючи танечним кроком, а то просто летячи. Жнивокосарки, жатки-снопов'язки, жмиходробарки та інші машини тріскали поза свіжо спорожненими овочевими деревами. Осінні викилки „гурра“ і довго протяжні йодлювання лунали оживленою веселістю через країну.

Ми діставали в дарунку: тут сине гроно винограду, а там жовте, тут яблуко, а там повний капелюх волоських горіхів, до того мали ми в наплечнику з собою загальнозживаний у країні кисло-пахучий житній хліб, так що ввечорі в гостинницях, крім вина й нічлігу, тільки ще коли-не-коли вимагали ми супи або вудженої ковбаси. А дорогою, в повільній, догідній мандрівці, ми співали всі пісні, які знали, в кожній пісні всі вірші, веселі й сумні, та оповідали одне одному всякі добрі й безглузді історії й пригоди, які нам прийшли на думку. Моя дівчина завзято наслідувала смішну альзаську французчину, а я мав у торбі книжечку челядницьких пісень, які прочитував принагідно в місцях відпочинку.

Поблизу Кольмару ми побачили старого чоловіка, що сидів при дорозі. Ми почали з ним розмову. Це було поза домами у винограднику, де його син і внуки збирали виноград; тепер він, задоволений, із довгими для відпочинку павзами, повертався слабими старими ногами в золотий жовтневий вечір у рідне село й у рідний дім. На свої старі дні він став видимо балакучий і красномовний. І ми радо й уважно слухали його, бо він знав багато, він знав старі народні назви нив, доріг, мостів, до того силу-силенну оповідань, давніх і нових, казкових і сьгоднішніх.

Коли я спитав його про цьогорічні жнива, він прижмутив одне око й відповів:

— Не погані, добродію, зовсім не погані. Навіть добрі, можна б сказати. Але такої осені, як її мав один наш „літун“, не було ще ніколи.

— Що це таке — спитав я — „літун“?

— Ви не знаєте цієї історії? І про каплицю також не чули нічого?

— Ні. Розповідajte нам це, — просимо.

— Гарзд! Отже по тім боці, за тим онтам найближчим виноградником, стоїть стара капличка, яку називають „літуною“. Ви будете, мабуть, переходити повз неї.

— Егеж, ми хочемо туди йти. А історія?

— Це такий собі старий переказ. Там напроти вже в давніх часах були сади-виноградники. А був там перед кількома сотнями літ виноградар, до якого належала гора Серновище, де тепер стоїть капличка. Сам той виноградар був чесною людиною, пильний і побожний; він зривав найкращі грона винограду в цілій околиці, щоднини ходив поміж свої виноградні лози та доглядав за кожним стовбуром так щиро, як батько за дітьми. Він і мався також добре та жив по справедливості й заживав доброї слави. Казали також, що Пречиста Матінка Божа особливо йому сприяє і має прихильне око на його виноградник.

Так проводив він своє життя й мало-помалу почав старітись, подібно трошки щось, як я, хоч поза тим під ніяким оглядом не міг

би я був піти з ним упорівень. Коли ж він уже зовсім постарівся, але ще держався на силах та сам займався усіма виноградарськими ділами, без нічиєї ще помочі, прийшов якось такий рік, але ж бо такий надзвичайний, прямо неувялленно добрий, як ніколи перед тим, ані ніколи після того. На весну не було найлегшого морозу, вліті не було посухи, а восени холоднечі хіба тільки трохи дощів. Усе зародило на диво гарно, найбільше ж таки виноградні лози, ну а вже просто несамовито й розкішно достигли на виноградній горі цього старенького.

Але й він докладав усіх старань і пильнував хову й розвитку лози, і, щоб усе як слід виконати, щодня вранці та пізнім вечором був завжди наготові й не щадив ані трохи свого труду, тому щодня все було найкраще доглянене та в найліпшому порядку. При цьому з подивом приглядався він незвичайному ростові, як кожного місяця було сонця й дощу доволі та всього в саму дуже добру пору, і як під здоровим листям вирощувались виноградини пишно, наливалися повні та достиглі.

Восени ходив старовина день-у-день по своїм обрубі від куща до куща, від лози до лози. З них звисало повно великих достиглих грон і не було ні однієї виноградини, яка впала б передчасно із стебла або зігнила б. Тут він зчаста молився, дякуючи Пренепорочній Діві, розглядав виноградні кущі та іноді казав, що — зважаючи на його високий вік — було б найкраще для нього вмерти в час такої чудесної осені, бо кращої він уже ніколи більше на свої очі не побачить.

Це тривало так довго, аж грона набралися кольорів і потім малопомалу починали дозрівати. Виноградар весело й терпеливо вижидав повної стиглості, передчасно не зірвав ніколи ні однієї ягідочки. Але коли вже наставала пора винозборів і кожен ставав у першому ряді біля власного куща, йшов і він на свою виноградну узбіч, утрудливо, сутужно й тяжко та поволі, з великою діжкою на плечах. А там угорі здійсмав шапку з голови та дякував Господу Богу і Пресвятій Діві.

Після цього вишукував щонайповніший стовбур і щонайповнішу виноградину, відрізував її та підносив до світла. Потім відривав велику, золотисту ягоду й куштував її. Вона мала такий солодкий і вогнистий смак, якого він ніколи в своїм довгім житті не відчув, і коли ця солодкість пройшла через нього, невідома сила підняла старого в повітря, він шугнув угору, шез у повітряному царстві і вже ніколи більш не було його видати.

На цьому самому місці поставили згодом капличку й назвали її „літуною“.

Ми розпрощались та пішли далі, обидвоє розмірковуючи дивну осінню подію. За годину, коли на заході сонця палало ще передвечірне багаття, досягли ми каплички, розглядаючись на всі боки, пристанули та, заки йти даліше, склали кілька квіток на порозі.

Ми не сказали нічого, але в серцях обидвоє думали про „літуна“ і відчували таємне бажання й тугу за таким же простим, прекрасним життям і за такою ж солодкою, легкою, Богом дарованою смертю.